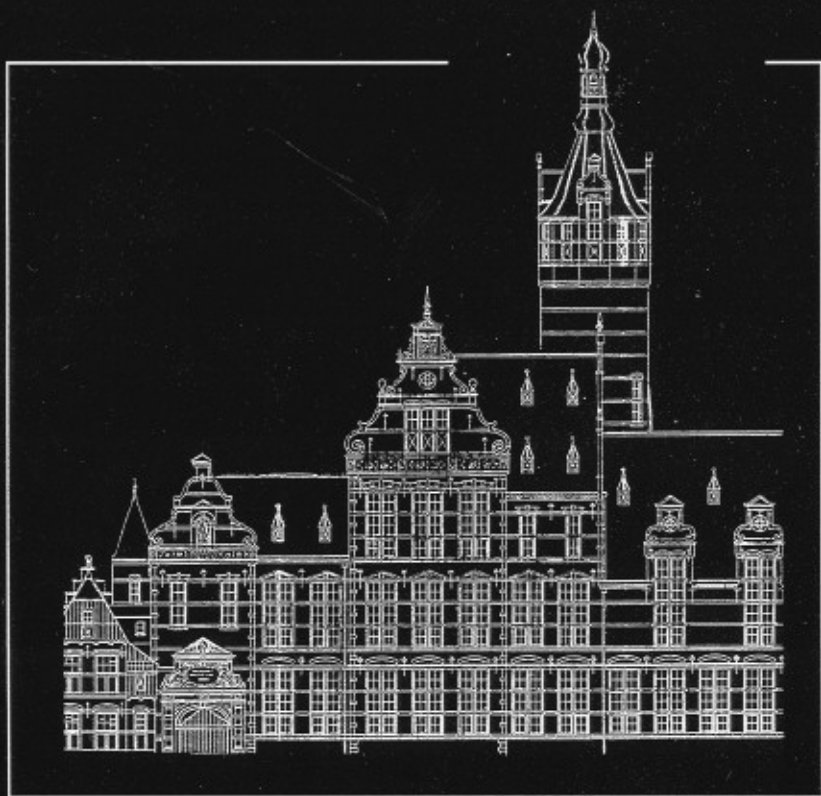

Socialiter

Vrienden van het Gymnasium Haganum

Nummer 14
najaar 2005

Colofon

Socialiter verschijnt 2 maal per jaar en is een uitgave van 'Socialiter', de vereniging van oud-leerlingen van het Gymnasium Haganum.

Redactie/bestuur:

Erik Bierman
Simon Boersen
Aviva Boissevain
Marc Dubois
Albert Huizinga
Goof Kloeg
Ruben Overmeer
Barbara van IJzeren

Redactieadres:

Barbara van IJzeren
Brouwersgracht 45
1015 GB Amsterdam
Telefoon 020 - 6223929
e-mail:
barbaravanijsen@hotmail.com

Verspreiding:

Oud-docenten, oud-leerlingen, vrienden en donateurs van het Gymnasium Haganum

Uitgever:

Uitgeverij De Nieuwe Haagsche

Druk:

Koninklijke De Swart

Correspondenten:

Alexander Münninghoff
Ernst Sittig

Adreswijzigingen:

Erik Bierman
Louis Bouwmeesterstraat 99
2284 XP Rijswijk
Telefoon 070 - 3964253
e-mail: erik.bierman@wanadoo.nl

Financiële bijdragen:

Postbankrekening nr. 6892167
t.n.v. Vereniging Socialiter, Den Haag
IBAN: NL81PSTB0006892167
BIC: PSTBNL 21

In dit nummer:

Voorwoord	3
Van de rector	4
Joodsch Lyceum	6
Joseph Teixeira de Mattos	7
Slotakkoord der kinderjaren	14
Dissertaties en oraties	16
Paul Verhoeven	17
Interview met Martin Kuijer	23
De gymnasiale opleiding	27
Zoekplaatje	28
Klasfoto 1942	30
Griekse woorden	31
Haganum in het hoge noorden	31
Oproepen	34

Het Gymnasium Haganum en Socialiter zijn ook te vinden op het Internet.
Adres: <http://www.haganum.nl>. Via dit adres bereikt u ook de lijst met e-mail-adressen van oud-leerlingen.

Voorwoord

In 1994 werd de aanzet tot heroprichting van een oud-leerlingenvereniging gegeven, een uitvloeisel van het lustrum (1394 - 1994) dat wij toen vierden. In het voorjaar van 1999 lukte het ons het eerste nummer te doen verschijnen. Na bijna 5 jaar van overleg, vooral over de status van de op te richten "club". Wordt het een stichting of een vereniging "Socialiter"? In het colofon kunt u lezen dat de toenmalige oprichters voor "vereniging" hebben gekozen. Een vereniging heeft een bestuur en leden en het bestuur legt tenminste eenmaal per jaar verantwoording af aan die leden. Tot nu toe is dat nog nooit gebeurd. Wij zijn vanaf 1999 eigenlijk alleen maar een groepje oud-leerlingen dat met elkaar tweemaal per jaar een krantje uitgeeft. Dit blad dat dezelfde naam draagt als de vereniging Socialiter wordt aan bijna alle oud-leerlingen gestuurd, ongeacht of deze een financiële bijdrage tot instandhouding van de vereniging betalen. Bijna: als iemand het blad beslist niet wil ontvangen krijgt hij of zij het niet (thans 27 oud-leerlingen) en als wij geen adres (meer) hebben, lukt het ons niet het blad bij die bewuste oud-leerling te krijgen (239). Momenteel is de situatie zo dat dit nummer verzonden is naar 2436 adressen, verreweg het grootste deel (2340) oud-leerlingen, verder huidige docenten, oud- en gepensioneerd docenten en andere contacten van Socialiter (b.v.

het Gemeentearchief, de landelijke ouderraad Zelfstandige Gymnasia, etc). Verontrustend is dat slechts ongeveer 350 personen een bijdrage storten. Of anders gezegd; één oud-leerling betaalt voor 7. Dat is op den duur niet vol te houden.

Over al deze zaken vergadert het bestuur nu reeds 1½ jaar, dus nog lang geen 5 jaar, maar we hopen toch binnen een jaar met voorstellen te komen. Alle oud-leerlingen zijn lid van Socialiter, krijgen dus bericht van reünies en kunnen wanneer ze een reünie van hun klas of hun jaar willen organiseren een beroep op ons doen. Oud-leerlingen die de gedrukte versie van ons blad willen ontvangen worden abonnee en betalen een jaarlijks vastgesteld minimumbedrag. Oud-leerlingen, die het blad niet wensen te ontvangen bepalen zelf of ze financieel bijdragen. Doen ze dat dan worden ze donateur. Wellicht heeft men dan ook nog de mogelijkheid om op de website van Socialiter de inhoud van een nummer te lezen.

We hoorden goede berichten van school. In juni 2005 hebben 94 (!) leerlingen het diploma gehaald. Ik meen dat hiermee een record in de geschiedenis van ons gymnasium is gevestigd. In september 2004 begonnen er 102 zesdeklassers aan hun laatste jaar. Thans in augustus 2005 zijn er 143 nieuwe eerste-klassers toegelaten, waarmee het totaal op ongeveer 650 leerlingen

is gekomen. Ons kwam ter ore dat er thans serieus gedacht wordt over uitbreiding van het gebouw Laan van Meerdervoort 57. Misschien dat de rector in zijn "Van de rector" hier iets meer over kan vertellen. Wij zijn benieuwd.

In nummer 14 wordt ruim aandacht besteed aan het Joodsch Lyceum dat van 1941-1943 in Den Haag heeft bestaan. De rol van onze oud-leraar **dr. J. Teixeira de Mattos** in deze jaren wordt beschreven in het artikel "Joseph Teixeira de Mattos: rector in oorlogstijd". Onze oud-leerlinge Els van Dijk bespreekt het boek "Slotakkoord der kinderjaren", een herinnering aan het Joodsch Lyceum in de Fisherstraat. De schrijver van

het boek en van het artikel is mevrouw drs Wally de Lang, historica, werkzaam (geweest) bij het Joods Historisch Museum. Verder besteedt Marc Dubois aandacht aan de promotie van onze oud-leerling / docent Duits **Leo van Santen**. Een aantal oud-leerlingen van de jaren 1969 - 1971 hield kort geleden een reünie, waarvan u een verslag aantreft. Verder wordt aandacht besteed aan het verschijnen van een monografie over Paul Verhoeven. En tot slot vraagt de redactie dringend uw aandacht voor een aantal oproepen. Let op het nieuwe e-mail adres van de ab-actis ! (zie colofon)

Erik Bierman, h.t. praeses

Van de rector

Drie jaar geleden hielden de oud-leerlingen van examenjaar 1952 een reünie en bij het afscheid kon men twee soorten reacties beluisteren. De ene: "Weet u wat ik zo prettig vind? Er is hier in vijftig jaar niets veranderd!" De andere: "Jammer, ik weet niet wat jullie allemaal met het gebouw gedaan hebben, maar het is niet meer wat het geweest is!" Kennelijk wordt ons gebouw zeer persoonlijk beleefd. In de loop der jaren hebben er verbouwingen en herinrichtingen plaatsgevonden maar daarbij is het bijzondere karakter van het gebouw altijd gerespecteerd.

Een schoolgebouw is meer dan een dak boven je hoofd of een decor waartegen zich je schoolleven afspeelt; een schoolgebouw is een onderwijskundig instrument en zoals alle instrumenten moet het regelmatig op zijn werking gecontroleerd worden. Op de eerste plaats is er al jaren een nijpend ruimtegebrek. Dankzij het goede gedrag van onze leerlingen passen wij met 650 leerlingen in een gebouw dat oorspronkelijk voor slechts 450 leerlingen gedacht was. Maar ook de moderne tijd stelt nieuwe eisen. Leraren moeten gebruik kunnen maken van nieuwe technologieën op het gebied van

ICT en nieuwe media. Leerlingen moeten in de gelegenheid zijn uitvoerige en langlopende experimenten te doen. Er moet in groepen van verschillende grootte gewerkt kunnen worden. Dat stelt nieuwe eisen aan organisatie en gebouw.

Sinds de verzelfstandiging van het openbaar voortgezet onderwijs hebben wij ons, gesteund door ons nieuwe bestuur, gebogen over de knelpunten bij huidig gebruik en over de ontwikkelingen in ons onderwijs in de komende tien jaar. Tien jaar, want aanpassingen aan een gebouw vergen grote investeringen. Onlangs organiseerden we daarom een studiedag voor het voltallige personeel zodat de materie vanuit zoveel mogelijk invalshoeken bekeken wordt. Een groep leraren, verenigd in een bouwcommissie, heeft een aantal architecten met veel ervaring op het gebied van monumenten uitgenodigd hun ideeën aan

ons aan te bieden, bouwlocaties zijn bezocht en uiteindelijk is er een architect gekozen die in nauwe samenwerking met ons en ondersteund door de bouwkundigen van ons bestuurskantoor plannen maakt voor de uitbreiding van en aanpassing binnen ons gebouw.

Voor het zover is, zal er echter nog heel wat water naar zee vloeien. De eisen van ons onderwijs zullen moeten strijden met de inzichten van monumentenzorg, de opvattingen van de omwonenden en de omvang van de portemonnee. Toch zien we de toekomst hoopvol tegemoet. De vrees dat ons gebouw ontoereikend zou blijken voor de 21e eeuw en dat een verhuizing onvermijdelijk zou zijn of de vrees dat we onze leerlingen vroeg of laat over dependances zouden moeten verspreiden is weggenomen.

G.P.Th. Kloeg, rector

Gymnasium Haganum /

Stichting voormalig Joodsch Lyceum

Bovenstaand opschrift sierde de uitnodiging die o.a. het Socialiterbestuur ontving om op 20 mei j.l. aanwezig te zijn bij een bijzondere plechtigheid.

Van 1 oktober 1941 tot 15 april 1943 heeft in Den Haag een Joodsch Lyceum bestaan. Dit lyceum diende om onderdak te verschaffen aan de Joodse leerlingen van middelbare scholen die op grond van een Duitse verordening geen toegang meer hadden tot de gewone instellingen van onderwijs. Het Stedelijk Gymnasium verloor in 1941 door die maatregel 15 van zijn leerlingen, nadat al eerder 5 docenten moesten verdwijnen.

De geschiedenis van dit Joodsch Lyceum is door mevrouw drs Wally de Lang vastgelegd in het boek "Slotakkoord der kinderjaren". Speciaal voor deze bijeenkomst van 20 mei heeft mevrouw De Lang een inleiding gehouden, waarin onze oud-docent dr J. Teixeira de Mattos als leraar en rector van het Joodsch Lyceum wordt beschreven.

Na de oorlog is de heer Teixeira de Mattos weer teruggekeerd in zijn functie van leraar wiskunde en kosmografie aan onze school. Op 6 juli 1951 nam hij afscheid en ontving als blijk van waardering voor alle door hem aan het Haagse gemeen-

telijk onderwijs bewezen diensten namens het College van B & W de **zilveren medaille** van de Gemeente 's-Gravenhage.

Bij het speurwerk dat verricht is bij het tot stand komen van het genoemde boek is ook de medaille teruggevonden. Het bestuur van de stichting "Voormalig Joodsch Lyceum" wil deze erepenning aanbieden aan de rector van het Gymnasium Haganum. De rector beschouwt het als een voorrecht de penning in ontvangst te mogen nemen en zal deze een passende plaats geven in de rectoriskamer van de school.

Deze bijeenkomst op vrijdagmiddag 20 mei 2005 is een indrukwekkende plechtigheid geworden. De rector en de wethouder van Onderwijs van de gemeente Den Haag heetten iedereen welkom. De heer M.S.R. Nihom, voorzitter van het bestuur van de stichting "Voormalig Joodsch Lyceum" en initiator van deze middag hield een toespraak waarin hij de rol van de heer Teixeira de Mattos als rector van het Joodsch Lyceum schetste; mevrouw De Lang hield haar inleiding die u hieronder aantreft. Enkele oud-leerlingen, de heren Willy Hijmans (e.e. 1939) en Hans Beijer (e.e. 1949) spraken over "Tax" als leraar. Tenslotte bood mevrouw J.M. van der Hout, familielid van de heer Teixeira de Mattos,

Erepenning van de gemeente 's-Gravenhage

de penning aan. Optreden van een flink aantal leden van ons schoolorkest onder leiding van Joe Raphael (e.e. 1963, leraar Engels) omlijstte de speeches van de verschillende

sprekers. Na afloop was er ruim gelegenheid voor verhalen over deze markante persoonlijkheid, die van ongeveer 1912 tot 1952 leraar aan onze school was.

Joseph Teixeira de Mattos: rector in oorlogstijd

(rede, uitgesproken door drs Wally de Lang tijdens de bijeenkomst op school van 20 mei j.l.)

Geachte aanwezigen,

Het zal u niet verbazen dat ik Joseph Teixeira de Mattos over wie we het vandaag hebben, niet uit eigen ervaring ken. Het beeld dat ik me van deze bijzondere man heb gevormd is uitsluitend gebaseerd op archiefstukken die ik voor mijn boek 'Slotakkoord der kinderjaren' heb gevonden. Dat boek gaat over het Joodsch Lyceum in de Fisherstraat en het is het bijvoeglijk

naamwoord 'joods' dat leven en werk van Teixeira in de oorlogsjaren zou bepalen.

De meesten van u kennen Teixeira de Mattos waarschijnlijk als leraar wiskunde. Jarenlang heeft hij die lessen met hart en ziel op het Haganum gegeven, totdat 7 maanden na het begin van de oorlog, alle joodse leraren ontslagen moesten worden. Stelt u zich voor, meneer Kloeg, meneer Heijnen: straks komt

Dr J. Teixeira de Mattos

er iemand naar u toe en zegt: Vanaf morgen bent u ontslagen omdat u protestant, katholiek of jood bent. Dat is toch onvoorstelbaar. Van de ene op de andere dag verdwenen op deze school 5 hooggekwalficeerde leraren: Naast Teixeira de Mattos waren dat dr. Polak, die Duits gaf; de heer Zeldenrust, leraar Aardrijkskunde en geschiedenis; Leon Goudsmit die Franse les gaf, en de lerares Engels en Frans: mejuffrouw Pool.

Rector Van IJzeren was zeer aangedaan door dit verlies. Met tranen in zijn ogen is hij het slechte nieuws in de verschillende klassen persoonlijk komen vertellen. Hij kon het niet voorkomen en niet tegenhouden, al heeft hij dat, bij mijn weten, ook niet geprobeerd. Een paar maanden later volgde een nieuwe slag: ook de joodse leerlingen moesten van school.

De ontslagen joodse leraren moesten natuurlijk geld verdienen voor hun gezin. Naast een geringe uit-

kering van de gemeente hielden de meesten zich, zo goed en zo kwaad als het ging, financieel in leven door het geven van bijlessen. Dat heeft Teixeira ongetwijfeld ook gedaan. Daarnaast besteedde hij veel tijd aan zijn werk voor de Portugees Israelitische Gemeente die gevestigd was aan de Prinsessegracht. Niet veel later zou Teixeira daar tot voorzitter benoemd worden. Ik geloof niet dat we daaruit moeten concluderen dat hij het orthodoxe joodse geloof was toegedaan. Ik vermoed dat hij vrij liberaal was in zijn opvattingen. Misschien bevinden zich hier in de zaal familieleden die daar meer over weten.

Vanaf december 1940 zat Teixeira dus zonder werk. Het moet in zekere zin een 'blessing in disguise' geweest zijn, dat de Duitse bezetter 8 maanden later een nieuwe maatregel afkondigde: alle joodse kinderen moesten naar aparte joodse scholen. Stel je voor, en nu richt ik me tot de scholieren die hier aanwezig zijn: uit de klas waar je al jaren mee optrekt, verdwijnen je vrienden en vriendinnen. En waarom? Omdat ze joods zijn. De scheiding tussen joden en niet-joden werd steeds meer een feit.

Op die nieuw op te richten joodse scholen konden uiteraard alleen joodse leraren lesgeven en het zal u dan ook niet verbazen dat de zojuist genoemde Haganum-leraren, op mejuffrouw Pool na, een aanstelling kregen op het Joodsch Lyceum aan

Foto uit de jaren '70 van het schoolgebouw aan de Fisherstraat 135. Het gebouw is inmiddels afgebroken.

de Fisherstraat. Zij konden weer aan de slag op wat we tegenwoordig een kleine school noemen: 240 joodse leerlingen en 20 joodse leraren.

Teixeira begon in eerste instantie als leraar wiskunde en kosmografie, maar werd al snel na het gedwongen vertrek van rector Bartels als rector aangesteld, en wel in mei 1942.

Hij viel meteen met zijn neus in de boter: het was een drukke tijd. Er moesten toelatingsexamens georganiseerd worden want, hoewel het een joodse school was die verplicht joodse kinderen moest aannemen, werd niet iedereen zomaar toegelaten. Ook de eindexamens stonden voor de deur. Toch kon de

school in deze periode, mei 1942, nog als een redelijk normale school functioneren. Maar lang zou dat niet duren: de maatregelen tegen de joden werden steeds sterker. Zo mochten joden niet meer zonder toestemming reizen, moesten ze hun fietsen inleveren en werd het openbaar vervoer voor hen verboden. Er kwamen veel minder leerlingen op school, eindexamenleerlingen die moesten lopen kwamen te laat en ook leraren kwamen niet opdagen. Teixeira overwoog om de feestelijke diploma-uitreiking voor de eindexamenleerlingen helemaal niet te laten doorgaan. Hij verwachtte dat 60 % van de leerlingen niet zou komen opdagen. Gelukkig werd hij tijdens

de lerarenvergadering door de andere leraren overgehaald en zo kon dat laatste normale schooljaar toch nog enigszins vrolijk worden afgesloten. Vlak voor de vakantie bestelde Teixeira nog snel 32 nieuwe schoolbanken bij de gemeente voor de 100 extra nieuwe leerlingen die hij na de zomer op school verwachtte.

De grote vakantie brak aan, maar van zomerztheid en leuke fiets-tochtjes was in dat oorlogsjaar al lang geen sprake meer. De eerste oproepen voor deportatie vielen bij de joden in de bus, de maatregelen tegen de joden werden sterker, er werden razzia's gehouden en de angst nam toe.

Hoe zou het met de school gaan na de vakantie? Toen de deuren van het Joodsch Lyceum in september 1942 weer open gingen werden bange voor gevoelens bewaard. De opkomst was schrikbarend laag. Veel schoolbanken bleven leeg. Van de 248 leerlingen die de rector verwachtte, kwamen er slechts 112 opdagen: minder dan de helft! Wat moet je dan als hoofd van de school? Je hebt het lesrooster klaar, klassen zijn ingedeeld en dan komen ze niet. Waar waren ze?

Enkele ouders hadden keurig een briefje geschreven. Zij schreven dat hun kind een baantje bij de Joodsche Raad had aangenomen in de hoop op vrijstelling voor deportatie. Anderen lieten weten dat hun kind naar Duitsland was vertrokken. Weer anderen dat het onmogelijk was naar school te komen vanwege

Docent aardrijkskunde Zeldenrust

de afstand en het verbod om de tram te pakken.

Teixeira schreef alle afwezigen een briefje met de mededeling dat hij per omgaande bericht wenste te ontvangen omtrent de reden van afwezigheid. Daarop kwamen veel briefjes terug met daarop een stempel van de posterijen: "retour afzender / adres onbekend". De bewoners waren vertrokken, gevlucht voor zover dat nog mogelijk was, ondergedoken of reeds naar Duitsland getransporteerd.

Vanaf dat moment breidde het takenpakket van rector Teixeira zich zo enorm uit dat hij het met 40 uur werken in de week waarschijnlijk niet heeft gered. Hij moest niet alleen lesroosters aanpassen en klassen samenvoegen, er werd door leraren, leerlingen en ondersteunend

personeel voortdurend een beroep op hem gedaan voor hulp: hij moest reisvergunningen aanvragen voor zijn leraren bij de Joodsche Raad. Het personeel smeekte hem in gesprekken om hen toch vooral niet te ontslaan want als je geen werk had moest je eerder naar Westerbork. Daarom schreef hij talloze brieven aan de Joodsche Raad met het verzoek om vrijstellingen voor zijn leraren.

Er heerste een koortsachtige jacht op stempels, vrijstellingsstempels; een stempel op het persoonsbewijs betekende voorlopig uitstel van deportatie, 'bis auf weiteres' vrijgesteld. Die woorden, 'bis auf weiteres' raakten steeds meer geïntegreerd in het gewone taalgebruik. Na een ontmoeting zei men vaak 'bis auf weiteres', een wel heel wrange afscheidsgroet voor wat je eigenlijk wilt zeggen: 'tot ziens'.

Voor Teixeira ontstond er een enorme papierwinkel door de correspondentie met de Joodsche Raad. Teixeira probeerde 'als een vader', een rechtvaardige vader, het beste voor zijn personeel en leerlingen te bereiken. Hij wilde dat al zijn personeel een vrijstelling zou krijgen zoals blijkt uit een brief die hij in oktober 1942 aan de Joodsche Raad schreef: "Ik dring er met klem bij U op aan dat al mijn personeel gestempeld worde. Indien allen die niet gestempeld zijn van hier verdwijnen en slechts zij gestempeld worden die bij een orgaan van de Joodsche Raad onmisbaar zijn, dan blijft er

niemand over om de functies van stoker-werkman, amanuensis en schoonmaakster te vervullen. Een school zonder Rector, leraren en leerlingen is niet wel denkbaar; echter een school zonder bijbehorend personeel evenmin. Ik hoop dat het U mogelijk zal zijn in deze richting nog iets te bereiken".

Twee dagen later al kreeg Teixeira een negatief antwoord op zijn verzoek aan de Joodsche Raad. Het frustreerde hem en hij was geïrriteerd. Dat blijkt uit zijn doorhalingen, kanttekeningen - zelfs in steno - die hij op de brief maakte. Teixeira vond dat de stempels oneerlijk verdeeld werden omdat de Joodsche Raad haar werknemers als eersten een stempel gaf. Per omgaande post schreef hij weer een brief:

"Het is mij bekend en ik vermoed U ook, dat een groot aantal leerlingen hun school ongeveer 11 juli verlaten hebben en zich beschikbaar hebben gesteld voor de Joodsche Raad en hierdoor in het bezit is gekomen van beschermingsstempels. Vele andere leerlingen hebben dien weg niet gekozen en zijn hun school trouw gebleven, vaak leerlingen van wie meer verwacht kan worden. Tegenover deze laatste lijkt het mij niet billijk indien ook niet voor hen een aantal beschermingsstempels beschikbaar wordt gesteld. Zij hebben zich weliswaar nog niet verdienstelijk gemaakt, echter zij zijn zich blijven voorbereiden om later verdienstelijk te kunnen zijn. Ook voor de Joodsche gemeenschap is het van het grootste belang, dat

deze leerlingen, hetzij geheel, hetzij gedeeltelijk beschermd worden. Het gaat om de volgende leerlingen ...", en dan volgen de namen van 12 leerlingen in de leeftijd van 16-18 jaar. Ook deze brief van Teixeira mocht niet baten: van deze twaalf leerlingen hebben slechts drie de oorlog overleefd.

De rector was eigenlijk het centrale punt in de school bij wie alle ellende samenkwam. Hij kreeg te maken met bezuinigingen omdat de Nederlandse gemeenten de joodse scholen niet meer mochten subsidiëren, er was geen geld voor salarissen, maar het ergste was toch wel het dagelijks verdwijnen van leerlingen én leraren en de personele besognes die dat tot gevolg had. Er waren leraren die pas één week les gaven aan het Joodsch Lyceum en toen een oproep kregen om te vertrekken. Vanaf september 1942 verdwenen er ongeveer 5 leerkrachten per maand; het was net een stoelendans die Teixeira aan de gang moest proberen te houden. Vervangende leerkrachten waren nauwelijks te krijgen, laat staan 5 per maand. En de rector wist natuurlijk waarom zijn leraren niet kwamen opdagen: ze waren ondergedoken, gearresteerd, gedeporteerd of gevlucht. Die wetenschap moet een extra emotionele belasting voor hem betekend hebben. Bedenk daarbij dat hij zelf natuurlijk óók, samen met zijn familie, dagelijks de dreigingen ondervond.

Bedenk óók wat zo'n voortdurende wisseling onder de leraren betekent voor leerlingen: dat is onrust, er kan geen vertrouwen ontstaan tussen de leraren en leerlingen, er is geen sprake meer van eenheid in het lerarencorps, en er ontstaat geen schoolcultuur meer. De leerlingen moesten voortdurend wennen aan de manieren van lesgeven van de nieuwe leraren: sommigen hadden weinig ervaring, anderen waren onbevoegd. Weer andere leraren waren zo hooggekwalificeerd dat ze nauwelijks op middelbare schoolniveau uitleg konden geven. En dan elke ochtend: de confrontatie met wéér een schoolbank die leeg bleef ...

Toch moeten we dit ook niet alleen negatief zien: Zowel leraren als leerlingen waren sterk op elkaar aangewezen op deze joodse school en dat gebeurde in goede sfeer. Ondanks de vele wisselingen bood de school een bepaalde vorm van zekerheid en structuur die op andere terreinen in die dagen ver te zoeken was. Toen de school in december 1942 moest verhuizen naar de Bezemstraat zei Teixeira de Mattos dat ook met zoveel woorden tijdens een lerarenvergadering: "De eerste en tweede klassen zijn tot kleine clubjes ineengeschrompeld. Het karakter van de school is hierdoor familiërder, gezelliger geworden", om daar meteen als streng opperhoofd aan toe te voegen: "De kleine clubjes brengen het gevaar mede dat ook de regelmaat enigszins verslapt. Men houdt vooral in het oog dat de kinderen

hier niet alleen komen om kennis op te doen, maar ook om een voorbeeld te hebben voor het leven, dat voor hen regelmaat eist".

De school als voorbeeld voor het leven. En dat in een tijd waarin de grote vijand die joodse levens ongedaan wilde maken. Dat is de kracht van de school en van Teixeira geweest: dat hij ondanks alle dreigingen, angsten en onzekerheid, keihard gewerkt heeft om de joodse kinderen letterlijk en figuurlijk bij de les te houden. Het gewone schoolleven ging door met regelmaat, proefwerken, nablijven en af en toe een ontspanningsmiddag. Binnen de dagelijkse ellende waren ze bezig met iets opbouwends, met kennis die bruikbaar zou zijn in het leven, in de toekomst, hoe ongewis die er ook uitzag in die dagen. Kennis als voorschot op toekomstig geluk. Kennis als hoop. Hoop als teken van leven.

Hoewel wij de afloop van het verhaal kennen moet het tot het eind toe verteld worden.

De klassen werden steeds kleiner. In maart 1943 waren er nog maar 37 leerlingen. In zeven maanden tijd waren 25 leraren verdwenen, al had Teixeira er met allerlei tovermiddelen toch weer 17 nieuwe bij weten te krijgen. In de laatste lerarenvergadering (Teixeira wist natuurlijk niet dat het de laatste lerarenvergadering zou zijn) heette hij de nieuwe leraren van harte welkom op zijn school om daar meteen aan toe te voegen:

"Ik hoop dat u er allen volgende maand nog bent ..."

Het mocht niet zo zijn.

Op 10 april werd door commissaris-generaal Rauter bekend gemaakt dat alle joden binnen twee weken verdwenen moesten zijn uit de provincie Zuid-Holland. Dit betekende het einde van de toch al zo klein geworden school. Vijf dagen later sloot de school haar deuren en vertrokken veel leerlingen en leraren, tesamen met hun gezin en andere joodse Hagenaars, in totaal 624 man, met de laatste trein naar kamp Vught. Teixeira bleef met zijn administrateur achter om de schoolzaken af te handelen.

Eind september 1943 zou Teixeira zich bij de Barneveldgroep voegen. Vlak daarna werd hij overgebracht naar Westerbork. Het zou me niets verbazen als hij zich ook dáár met onderwijs heeft beziggehouden. In september 1944 zou hij nog een laatste moeilijke gang maken. Naar Theresienstadt. Wat hij daar heeft meegemaakt zullen we nooit weten. We mogen blij zijn dat Teixeira die tijd heeft weten te overleven. Hij zou nog een aantal jaren aan de gemeente Den Haag zijn beste onderwijskrachten geven, maar zo zwaar als tijdens zijn korte rectoraat zou hij het gelukkig nooit meer krijgen.

Slotakkoord der kinderjaren

Dr J. Teixeira de Mattos

Aan het eind van de hier afgedrukte voordracht van de historica Wally de Lang keken Erik Bierman en ik elkaar aan: dit moet in Socialiter! Eerlijk gezegd had ik tot dan nog nooit gehoord van het Joodsch Lyceum Fisherstraat, dat tijdens de oorlog enige jaren in Den Haag heeft bestaan. Ik ben net na de oorlog geboren in een periode waarin de oorlog nog heel sterk nagalmde. WOII was een van mijn indexamenonderwerpen voor geschiedenis, maar de oorlogstijd in Den Haag was zeker nog onderbelicht: een stukje daarvan bestaat uit de geschiedenis van dit Joodsch Lyceum. De voordracht van Wally de Lang was gebaseerd op haar boek 'Slotakkoord der kinderjaren'. Ik was nieuwsgierig geworden naar

het boek. Het is het relaas van het ontstaan en korte bestaan van het Joodsch Lyceum Fisherstraat, waarvan "onze" Teixeira de Mattos rector is geweest. De auteur heeft hiervoor uitgebreid geschiedkundig onderzoek gedaan en heeft voor het boek ook gebruik gemaakt van dagboeken en ander geschreven materiaal, evenals van interviews met een aantal overlevenden van de school. Het sterk persoonlijke element dat gepaard gaat aan de minutieuze documentatie, vaak in voetnoten en illustraties, laat haarscherp zien hoe stapje voor stapje, voor de meeste (ook joodse) Nederlanders wellicht eerst nauwelijks merkbaar, al de onmenselijke maatregelen werden ingevoerd en uitgebreid, hoe naïef de Nederlandse overheid en de Joodsche Raad hebben meegewerkt aan de afzondering, vernederingen en later de deportaties van de Nederlandse joden. Heel wonderlijk vond ik het om te lezen hoe er, juist ook van overheidswege, zoveel aandacht werd besteed aan het onderwijs aan de joodse kinderen - zelfs de inspectie bleef op volle toeren draaien -, kinderen die wat de nazi-sleutelfiguren betrof, ten dode waren opgeschreven. Gelukkig hebben een aantal van hen er toen houvast aan gehad en hebben sommigen er ook later hun voordeel mee kunnen doen. De auteur: "Kennis als voorshot op toekomstig geluk. Kennis als hoop. Hoop als teken van leven." Het verhaal is, zoals Wally de

Dr G. Italie (docent klassieke talen)

Lang zelf in het nawoord schrijft, aangrijpend en verbijsterend. In het Ten Geleide schrijft Pierre Heijnen, wethouder van Sociale Zaken, Werkgelegenheid en Integratie: "Bijzonder is dat de levenskracht, de wil tot leven en overleven er uit spreken vanuit het perspectief van toen... het is een boek om te lezen en te herlezen. Omdat deze geschiedenis niet mag worden vergeten, omdat uit dit verhaal blijvend lessen moeten worden getrokken."

Ik heb het verhaal met kippenvel en tranen in mijn ogen zitten lezen, en vaak ook met ongeloof. Het moeten aanvragen van ontheffing van het reisverbod dat voor joden gold, voor de reis naar Westerbork, om daarna zelf het treinkaartje voor deze reis te moeten betalen, lijkt toch de absurditeit ten top! Door de feitelijkheid, gekoppeld aan de

persoonlijke herinneringen, is het een indrukwekkend stukje van niet alleen joodse of Haagse, maar ook landelijke geschiedenis. Het is goed dat een aantal oud-leerlingen van het Joodsch Lyceum, waaronder Rolf Nihom, een van de sprekers bij deze gelegenheid, het schrijven van deze geschiedenis heeft geïnitieerd. Tot mijn vreugde vernam ik onlangs van hem dat het boek vanaf begin oktober weer in de winkel ligt, in ieder geval bij Paagman, en ook via Rolf Nihom weer te verkrijgen is.

Er verschijnen vele werken over de schrijvende werkelijkheid van de jodenvervolgung, maar eigenlijk is er geen boek overbodig. Wat 'Slotakkoord der kinderjaren' betreft: "Moge het (vooral) bijdragen aan het bewaren van de herinnering aan al die lyceïsten, jong en oud, die in opdracht van een duivelse, duistere macht vermoord werden", aldus Nihom in het voorwoord. Voor allen die, zoals ik, geïnteresseerd zijn in geschiedenis, maar lang niet alles weten over deze duistere plek daarin, maar wellicht ook voor hen die er helaas maar al te veel van weten, is het een zeer aan te bevelen werk.

De auteur, Wally de Lang, werkt intussen aan een boek dat nauw verwant is aan 'Slotakkoord der kinderjaren', n.l. de bewerking van het dagboek van dr. G. Italie, docent klassieke talen op het Joodsch Lyceum en vader van onze oud-leerling Ralph (die ook enige tijd in de Fisherstraat op school heeft gezeten), dat veelvuldig is gebruikt bij

het schrijven van "Slotakkoord...". Het boek zal foto's bevatten en zij zal daarin ook ingaan op het joods-orthodoxe leven van voor de oorlog: we zullen zeker onder uw aandacht brengen wanneer dit boek het levenslicht zal zien, en dat geldt ook voor het Joods Biografisch Woordenboek dat waarschijnlijk

volgend jaar van de hand van Wally de Lang zal verschijnen.

Els van Dijk-Schrijvers

'Slotakkoord der Kinderjaren', Wally de Lang. ISBN 90-90170987, NUR 668. Prijs ca € 19,50

Dissertaties en oraties

Martin Kuijer (e.e. 1990)

is op 7 april 2004 gepromoveerd aan de Universiteit Leiden. De titel van zijn proefschrift luidt: *The Blindfold of Lady Justice - Judicial Independence and Impartiality in Light of the Requirements of Article 6 ECHR*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2004, ISBN 90 5850 074 8

Op woensdag 23 maart 2005 heeft hij zijn oratie gehouden als bijzonder hoogleraar Rechten van de Mens aan de Vrije Universiteit Amsterdam getiteld "Van Lawless naar een rechtmatige bestrijding van terrorisme".

Leo van Santen (e.e.1982)

Het gebeurt niet zo vaak dat een docent tijdens zijn leraarsloopbaan een wetenschappelijk onderzoek aanpakt. Daarom mag er wel even aandacht zijn voor onze oud-leerling, oud-bestuurslid van Socialiter en docent Duits.

Leo van Santen heeft in 1999 het

besluit genomen om naast zijn werk als docent ook een promotieplaats te aanvaarden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (nu Radboud Universiteit).

Op 7 juli 2005 mocht hij in de aula van de universiteit zijn proefschrift verdedigen, bijgestaan door twee Haganumcollega's als paranimfen. Hij kweet zich op de voor hem zo karakteristieke wijze van zijn opdracht en wist zijn opponenten soms belerend, soms humoristisch van zijn gelijk te overtuigen. Met een aardige toespraak overhandigde zijn promotor, prof. dr. G. van Gemert, hem zijn doctorsbul.

Het onderzoek van Leo van Santen behelst een onderwerp uit de 17e-eeuwse Duitse literatuur. In deze literatuur wordt vaak door stedelingen het beeld van een idyllisch landleven opgeroepen. Minder bekend is dat er op het platteland ook werken als Nagelneue Bauern Anatomia van Aegidius Henning zijn ontstaan, een standensatire waarin het boerenle-

ven niet wordt geromantiseerd. Van Santen reconstrueerde in zijn proefschrift het leven van deze auteur, een gereformeerde dorpsdominee, die leefde in de buurt van Frankfurt. Henning blijkt vooral te schrijven om in intellectuele kringen in de stad een positie te verwerven. De conclusie van Leo van Santen is dan ook dat de werken van Henning niet beschouwd moeten worden als "boerenliteratuur", maar dat ze zich op de geleerde stedeling richtten en uit toonaangevende contemporaine literatuur putten.

Het proefschrift is verschenen als

handelseditie onder de titel *Das Dorf als literarischer Kosmos. Aegidius Henning (um 1630-1668) - Leben, Werk und Literaturprogramm*. Uitgave Shaker Verlag Aachen. ISBN 3-8322-3994-4.

Quinten Ruhé (e.e.1992)

promoveerde op 23 september 2005 aan de Radboud Universiteit. Zijn proefschrift over synthetische botvervangers bij transplantatie is getiteld *Engineered bone; growth factor loaded calcium phosphate cement matrices*. ISBN 90-9019808-3.

Paul Verhoeven

Begin dit jaar is bij de Duitse internationale uitgeverij Taschen in Keulen van de hand van Douglas Keeseey en Paul Duncan een monografie van onze schoolgenoot filmregisseur Paul Verhoeven verschenen. Eerder verschenen in dezelfde reeks monografieën over Michelangelo Antonioni, Federico Fellini, John Ford, Alfred Hitchcock, Stanley Kubrick, Michael Mann, François Truffaut en Billy Wilder en verder de thematische uitgaven Erotic Cinema en Film Noir.

Voor het schrijven van onderstaand artikel heb ik uitvoerig gebruik gemaakt van dit boek. Ook heb ik 'Hollands Hollywood' van Henk van Gelder (Uitg. Luitingh-Sijthoff) uitgebreid geraadpleegd.

Paul Verhoeven wordt geboren op

18 juli 1938 in Amsterdam. Zijn vader is hoofdonderwijzer van een lagere school. Tijdens zijn prille jeugd is hij getuige van standrechtelijke executies van zijn stadgenoten door de nazi's, van bombardementen en het neerschieten van vliegtuigen in de buurt van zijn ouderlijk huis.

Na de oorlog verhuist het gezin naar Den Haag. Hier bezoekt Paul het Gymnasium Haganum, op welke locatie hij in 1963 de film *Feest* zal opnemen met in de hoofdrollen Yvonne Blei Weissmann en Diek de Brauw. Hij blijkt op school over veel tekentalent te beschikken, wat hem later goed van pas komt bij het tekenen van story-boards bij zijn filmscripts.

Bezoekt in 1955 de kunstacademie te Parijs, omdat hij te laat is om zich

Scène uit 'Feest' met Yvonne Blei Weissmann en Diek de Brauw. Op de achtergrond Kees v.d. Wolf (?)

in te schrijven voor de filmacademie aldaar, waar eigenlijk zijn voorkeur naar uitging.

In 1956 gaat hij naar de Universiteit van Leiden, waar hij als adspirant Corps-lid de ontgroeningsrituelen ondergaat, die hij later in *Soldaat van Oranje* zal beschrijven. Hij wordt lid van de Leidse Filmclub en ziet films van regisseurs, die hem blijvend zullen beïnvloeden: Ingmar Bergman, Billy Wilder, Akira Kurosawa, David Lean, Federico Fellini, Orson Welles en de belangrijkste van allemaal, Alfred Hitchcock.

In 1960 regisseert hij zijn eerste film, *Een hagedis teveel*, en in de daaropvolgende drie jaar nog drie korte films, waaronder *Feest*.

In 1964 studeert hij af in Leiden als fysicus. Daarna moet hij in mi-

litare dienst en wordt geplaatst bij de Marine Film Dienst. Daar maakt hij zijn eerste grote actiefilm (en zijn eerste film in kleur) *Het Korps Mariniers*, een documentaire ter gelegenheid van het 300-jarig bestaan van dat Korps, waar hij de ervaring met het filmen van gevechtshandelingen opdoet, die hem later goed van pas komt in *Soldaat van Oranje* en *Starship Troopers*.

In 1967 trouwt hij met Martine Tours, die psychologie heeft gestudeerd. Als zij later in Amerika gaan wonen zal Martine als violiste aan het werk gaan.

In 1968 maakt hij de televisiedocumentaire *Portret van Anton Adriaan Mussert* over de N.S.B.-leider. Pas in 1970 wordt de film na veel politiek gekrakeel uitgezonden. Ook in 1968 maakt hij de familieseerie *Floris* voor de televisie, Floris, gespeeld door Rutger Hauer, die dan voor het eerst met Verhoeven samenwerkt, is een soort kruising tussen Robin Hood en Ivanhoe en wordt zeer populair bij het grote publiek. Deze serie betekent tevens een doorbraak voor Rutger Hauer.

In 1970 volgt *De Worstelaar*, een vrolijke seks-comedie, waarbij Verhoeven voor het eerst samenwerkt met cameraman Jan de Bont. In 1971 opnieuw een seks-comedie, namelijk *Wat zien ik?*, naar het gelijknamige boek van Albert Mol. In deze film wordt met een knipoog gekeken naar het leven op de Amsterdamse Wallen. Het wordt, ondanks de aanvankelijke reserves van Verhoeven, een enorm kassukses.

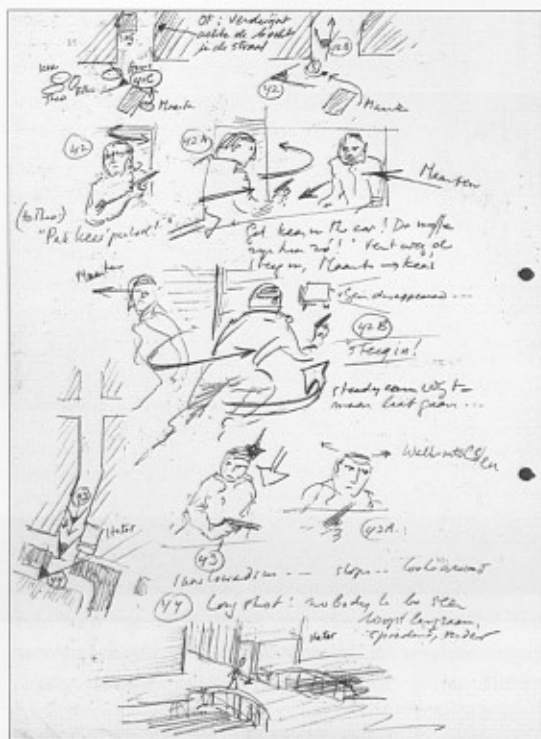

Het schoolorkest (met Martine Tours) tijdens de opnamen van 'Feest'. Verhoeven staat naast cameraman Ferenc Kalman, daarachter dirigent (en docent Nederlands, geschiedenis en muziek) A.B.N. Brans

In 1973 wordt *Turks Fruit* uitgebracht, een liefdesdrama, naar de gelijknamige roman van Jan Wolkers, met in de hoofdrollen Rutger Hauer en Monique van de Ven. Deze film, die wordt genomineerd voor de Academy Award (Oscar) voor de beste buitenlandse film, wordt in 1999 tijdens het Nederlands Film Festival uitgeroepen tot de beste Nederlandse film aller tijden. Voor de scènes waarin de vrouwelijke hoofdpersoon ten gevolge van de behandeling van een hersentumor kaal wordt, moet Monique van de Ven zich kaal laten scheren. Uit solidariteit doet cameraman Jan de Bont hetzelfde. Het jaar daarop trouwen ze.

In 1975 volgt *Keetje Tippel*, een sociaal drama over een prostituee, die zich van diepe armoede opwerkt tot grote materiële en sociale welstand, gebaseerd op de memoires van Neel Doff. In de hoofdrollen wederom Verhoeven's suksesduo Rutger Hauer en Monique van de Ven. In de volksmond heet de film vanwege het overvloedige bloot al snel *Kutje Tepel*.

In 1977 maakt Paul Verhoeven *Soldaat van Oranje*, een oorlogsdrama, gebaseerd op de memoires van Erik Hazelhoff Roelfzema, adjudant van Koningin Wilhelmina in Engeland, met in de hoofdrollen Rutger Hauer, Jeroen Krabbé en Susan Penhaligon. Met deze film

Scriptpagina van 'Zwartboek'

breekt Verhoeven internationaal door. Hij wint de Golden Globe Award en de Los Angeles Film Critics' Award voor de beste buitenlandse film.

In 1979 draait hij *Voorbij, Voorbij* met André van den Heuvel en Andrea Domburg.

In 1980 bezoekt Paul Verhoeven Hollywood, daartoe aangezet door zijn bewonderaar Steven Spielberg, en legt contacten, die hem van pas zullen komen bij zijn latere carrière aldaar.

Terug in Nederland wil hij *Spetters* gaan maken (met Hans van Tongeren

Soutendijk en Thom Hoffman. De film wint de Los Angeles Film Critics' Award voor de beste buitenlandse film en wordt bekroond op filmfestivals in Avoriaz, Sorrento en Oxford.

Dan neemt hij in 1985 in Spanje het middeleeuwse epos *Flesh & Blood* op, zijn eerste film met een (op Rutger Hauer na) volledig buitenlandse bezetting, technische staf en financiering. De film wordt op de Nederlandse Filmdagen uitgeroepen tot beste film van het jaar. Verhoeven krijgt een Gouden Kalf voor de beste regisseur.

en Renée Soutendijk), een sociaal-realistisch drama, dat echter zó controversieel wordt gevonden, dat hij geen overheids-subsidie kan krijgen. Hij past daarom het script aan, presenteert de gecensureerde versie aan het Produktiefonds (de subsidieverstrekende instantie), krijgt de subsidie en brengt vervolgens de oorspronkelijke versie uit. De film wordt een succes, mede door de schandalen eromheen, compleet met bij bioscopen demonstrerende actiegroepen.

In 1983 volgt *De vierde man* naar het boek van Gerard Reve met in de hoofdrollen Jeroen Krabbé, Renée

Huwelijk met Martine Tours

Doodziek van het voortdurende gebedel bij de Nederlandse overheid om subsidie om zijn artistieke integriteit te kunnen waarborgen, vertrekt hij, nu voorgoed, naar Amerika, waar hij in 1986 als vingeroefening het laatste deel van de televisieserie *The Hitchhiker* kan regisseren.

De rest van Paul Verhoeven's internationale carrière is bekend: In 1987 *Robocop*, in 1990 *Total Recall* (met Arnold Schwarzenegger), in 1992 *Basic Instinct* (met Michael Douglas en Sharon Stone), in 1995 *Showgirls*, in 1997 *Starship Troopers*, in 2000 *Hollow Man* en voor 2005 staat *Zwartboek* gepland, Verhoevens eerste 'Nederlandse' film sinds 1983.

Verhoeven heeft met zijn films veel succes in Amerika, alleen *Showgirls*

flopt. Hem wordt voor deze film de Golden Raspberry Award voor de slechtste regisseur toegekend. Anders dan zijn voorgangers speelt hij het spelletje vrolijk mee en komt de prijs persoonlijk in ontvangst nemen.

Tegenover dit succes staat de kritiek van talloze tegenstanders van Verhoeven's hyperrealistische stijl. De kwalificaties zijn even talrijk als ongenueanceerd: geschifte geleerde, kwade genius, seksboer, misogyn, homofob, oude viezerik, nazi.

Over zijn fascinatie voor geweld zegt hij zelf: 'In mijn jeugd, tijdens de oorlog werden mensen op straat doodgeschoten of gingen letterlijk dood van de honger; overal op straat lagen lichamen. Tijdens bombardementen vlogen bij ons thuis de ramen er uit toen we zaten te eten en stortten vliegtuigen brandend neer boven op woonhuizen. Als je als kind in zo'n wereld leeft, veroorzaakt dat een trauma dat je nooit meer kwijtraakt. Oorlog is een hel en als ik oorlogsscènes verfilm, wil ik dat de bioscoopbezoeker in de hel kijkt'.

Ook maakt hij zich kwaad over de dubbele moraal in de Amerikaanse maatschappij: 'Natuurlijk is er een verband tussen gewelddadige mensen en gewelddadige films. Gewelddadige films trekken veel gewelddadige mensen aan, maar dat mensen gewelddadig zouden worden van het kijken naar die films is nog nooit aangetoond. Een automatisch wapen heeft meer invloed dan honderd films, maar wat men hier

Paul krijgt een koninklijke onderscheiding opgespeld door Mattie Peters, de Nederlandse consul-generaal in Amerika. Martine kijkt trots toe.

doet, is een beschuldigend vinger-tje uitsteken naar de filmindustrie, terwijl de werkelijke oorzaak van het excessieve geweld in Amerika is, dat je op iedere straathoek een vuurwapen kan kopen en de maatschappij niet bij machte is, iets aan de idiote wetgeving te doen, die dat toestaat. Als ik gruwelijke beelden laat zien van oorlogsgeweld, seksueel geweld, of welk geweld dan ook, dan probeer ik juist door de smerigheid zo realistisch mogelijk vorm te geven de mensen af te schrikken, zo van: zo moet het dus niet.

We moeten de duistere krachten in onszelf onderkennen, want hoe meer we zien tot welk kwaad we in staat zijn des te minder zullen we geneigd zijn, elkaar te vernietigen.

Paul Verhoeven door Douglas Keesey en Paul Duncan (Ed.), Taschen Verlag, Keulen, ISBN 3-8228-3101-8

Albert Huizinga

Interview met:

MARTIN KUIJER

(Eindexamenjaar 1990)

Raadsadviseur Directie Wetgeving op het Ministerie van Justitie en sinds maart dit jaar bijzonder hoogleraar Rechten van de Mens aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

door Aviva Boissevain

In welke jaren zat je op het Haganum?

Van 1984 tot 1990, dus in 2005 hebben we een lustrum; ik ben op dit moment – samen met Raphael Hubeau – een bijeenkomst aan het organiseren om elkaar weer eens te zien. Het is de bedoeling dat iedereen bij elkaar komt op het Haganum, ergens in december.

Wat waren voor jou de meest inspirerende docenten en momenten?

Eén van de momenten die me meteen te binnen schiet is mijn allereerste bezoek aan het Haganum. Ik kwam een kijkje nemen om te zien of het Haganum me wel zou bevalen. Toen ik kwam aanlopen over de Laan van Meerdervoort kwamen een kakker in driedelig pak en een punker met alle kleuren van de regenboog in zijn haar arm-in-arm de poort uitlopen. Toen wist ik dat ik deze school fantastisch zou vinden. Verder moet ik meteen denken aan de ontgroening op de eerste schooldag onder de waterkraan aan de binnenplaats van het gebouw, aan de eerste geschiedenisles bij

de heer Roos (oftewel: een lesje 'hoe boezem ik ontzag in'), aan de lessen bij Joe Raphael als we door middel van Faulty Towers, the Ancient Mariner of Porgy and Bess ons Engels aan het bijspijkeren waren, en aan de memorabele reis naar Luxemburg met klas 3B toen we na een 'brandblusserincident' tot persona non grata in Luxemburg zijn verklaard. Tsja, en dan had je natuurlijk de Rome-reis en ons weekje in Friesland toen we de resultaten van het eindexamen aan het afwachten waren. Teveel momenten en teveel personen om allemaal te noemen eigenlijk.

Wat ben je na je eindexamen gaan doen? Meteen gaan studeren, of eerst iets anders?

Ik ben in Leiden rechten gaan studeren; en twee jaar lang heb ik geprobeerd om daarnaast geschiedenis te studeren. Ook in Leiden waren er overigens nog banden met het Haganum. Het eerste jaar van mijn rechtenstudie was ik ingedeeld in een werkgroep samen met Margreet Enschedé. Dat betekende dat we

dat jaar praktisch samen hebben doorlopen. En aan het eind van mijn studie heb ik samen met Evert Jan Witteveen in hetzelfde studenten-huis gewoond; dat waren mooie tijden!

Bij wie ben je gepromoveerd en waarom?

Ik ben in Leiden gepromoveerd bij Hein Schermers, de hoogle-raar mensenrechten en oud-lid van de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens. Tijdens mijn studie was ik in aanraking gekomen met Schermers die met veel enthousiasme verhaalde over zijn zaken in Straatsburg. Hij was (en is) een groot inspirator, bleek altijd tijd voor je te maken. Na mijn studie ben ik toen voor twee jaar naar Engeland vertrokken en heb een tijdje voor een advocatenkantoor gewerkt. Toch wilde ik altijd graag een proefschrift schrijven en ik realiseerde me dat ik dat beter eerder dan later kon doen. Toen ben ik teruggegaan naar Leiden en ben daar universitair docent Europees recht geworden.

Hoe luidt de titel van je proefschrift?

"The blindfold of Lady Justice – Judicial independence and impartiality in light of the requirements of Article 6 ECHR", uitgegeven bij Wolf Legal Publishers.

Kun je, kort, uitleggen waar het over gaat?

Het onderzoek bestudeert de vereis-

ten van rechterlijke onafhankelijkheid en onpartijdigheid zoals deze zijn neergelegd in artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Deze problematiek staat de laatste tijd volop in de aandacht van de media, de politiek, de wetenschap en - niet in de laatste plaats - de advocatuur en de rechterlijke macht zelf. Je kunt dan denken aan: de toekomst van de Raad van State, het gebruik van rechter-plaatsvervangers, (politieke) nevenfuncties van rechters, religieuze uitingen van rechters, de wenselijkheid van uitingen van de zijde van politici op individuele rechtszaken, et cetera.

Wat doe je nu?

Ik ben ongeveer vijf jaar in Leiden werkzaam geweest als universitair docent en daarna ben ik gaan werken bij het Ministerie van Justitie waar ik nu al weer zo'n drie jaar rondloop. Ik ben raadsadviseur bij de Directie Wetgeving. Ik vertegenwoordig Nederland voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en ik adviseer de wetgever op mensenrechtelijke vraagstukken. Daarnaast ben ik in 2004 benoemd tot bijzonder hoogleraar Rechten van de Mens aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ik vind het fantastisch dat ik de universiteit kan combineren met mijn meer praktijkgerichte werk op het ministerie; college geven is elke keer weer een uitdaging.

Het lijkt erop dat je van de uitvoe-

rende macht bent overgestapt op de wetgevende, klopt dat?

Nee nee, ik werk op het Ministerie en ben officieel dus nog steeds betrokken bij de uitvoerende macht. Het enige is dat ik veel adviseer bij wetsvoorstellen, maar dan op mensenrechtelijke aspecten.

Welk onderzoek doe je op dit moment?

Sinds mijn aantreden als hoogle-raar aan de Vrije Universiteit in Amsterdam ben ik voornamelijk bezig met de verhouding tussen enerzijds de naleving van mensenrechten en anderzijds het effectief bestrijden van terrorisme. Ik hoop dat er nog dit jaar een publicatie verschijnt.

Heb je nu al promovendi?

Nee op dit moment heb ik nog geen eigen promovendi - daarvoor moeten eerst de financiën worden geregeld bij NWO. Wel heb ik uiteraard studenten die hun afstudeerscriptie schrijven en zijn er andere promovendi waarbij ik in de promotiecommissie zit. Daarnaast geef ik uiteraard colleges in de mensenrechtelijke vakken.

Tot het takenpakket van een hoogleraar behoort naast het begeleiden van promovendi en onderzoek ook onderwijs. Staan jou nog onderwerpen of idealen voor ogen in het onderwijsprogramma van de rechtenstudie?

Het enige dat me te binnen schiet is dat ik graag (naar Leids voorbeeld) in Amsterdam een eerstejaarsvak

zou willen opzetten dat zich bezighoudt met grondrechten. In Leiden is dat een keuzevak (waarvoor men zelfs geen studiepunten krijgt), maar desalniettemin erg populair onder studenten. In het vak wordt op begrijpelijke wijze uitleg gegeven over fundamentele rechtsbeginselen en de moeilijke keuzes die je soms moet maken bij de afweging tussen een individueel belang en het algemeen belang. Dat zet studenten aan tot denken.

Wat ik zelf erg jammer vond van de rechtenstudie is dat je met de eerste vier letters van het alfabet een propedeuse kunt behalen, wat toch vreemd is voor een studie die het van oudsher moet hebben van de welsprekendheid. Hoe zou wat jou betreft de ideale propedeuse Rechtsgeleerdheid eruit zien? Of het Bachelor-Master studieprogramma?

Het belangrijkste is dat je studenten weet te enthousiasmeren tijdens de colleges en dat je je eigen passie voor het rechtsgebied weet over te brengen. De vakken die ik verzorg zijn vakken die je in het derde of vierde jaar volgt. Ik heb daarom kleine groepen studenten die intensief college bij me volgen, die het vak hebben gekozen omdat het hen aanspreekt (en niet omdat ze er verplicht moeten zitten), met wie ik tijdens het college discussie heb en die wekelijks een opdracht moeten inleveren. Tentaminering vindt dan plaats via 'open vragen'. Een propedeuse is inderdaad een ander

verhaal: een stuk massaler en daarnaast krijg je inleidende vakken in rechtsterreinen die je eigenlijk niet zozeer boeien. Toch denk ik dat dit eigenlijk niet anders kan.

Wat mij als rechtenstudent ook parten speelde destijds was dat er buiten de op college gebruikte boeken geen vakspecifieke literatuur leek te bestaan voor geïnteresseerde studenten die echter nog de nodige juridische kennis ontbeerden. Een soort populair wetenschappelijk materiaal om studenten te motiveren als het ware: 'De hollende kleurling' bijvoorbeeld voor Strafrecht. Graag had ik meer van dit soort publicaties willen lezen, om het vak beter te kunnen begrijpen. Zijn die er?

Dat begrijp ik best; zelf vond ik de boeken van Jan Leijten altijd heel aardig. Maar het beste is gewoon college krijgen van iemand die het boeiend weet te brengen, die je de anekdotes vertelt die wellicht niet zo makkelijk als publicatie te vinden zijn. Die anekdotes zijn er genoeg, maar er zijn weinig boekjes die dergelijke anekdotes bundelen.

Wat zou je de leerlingen die deze aflevering van Socialiter in de mediatheek van het Haganum op dit moment zitten te lezen willen meegeven?

Kom college bij me volgen en beslis voor jezelf of mensenrechten boeiend zijn!

Dank. Nog een laatste vraag: welke jurist is je grote held en waarom?

Dat zijn er drie:

1. Max van der Stoep - ik heb het hem nooit verteld - zelfs niet toen ik zijn assistent was in Leiden - maar hij was de reden dat ik überhaupt rechten ben gaan studeren. Een keurige gentleman activist die zich inzet voor de 'goede zaak', zoals destijds bij het kolonelsregiem in Griekenland of het feit dat hij gesprekken aanging met organisaties als Charta '77 tijdens het communisme; en meer recentelijk zijn werk voor de minderheden in de Balkan en de Baltische staten.

2. Hein Schermers - mijn leermeester tijdens mijn studie in Leiden die mij enthousiast maakte met zijn verhalen over zijn werk destijds bij de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens.

3. Egbert Myjer, mijn voorganger aan de Vrije Universiteit en nu rechter in het Europees Hof voor de Rechten van de Mens - maar eigenlijk niet zozeer als jurist maar wel als mens: een besmettelijke passie voor mensenrechten en voor het leven zelf.

Meerwaarde van de gymnasiale opleiding

Zoals elke oud-leerling kijk ik regelmatig met weemoed terug op mijn schooltijd op het Gymnasium Haganum. Vreemd genoeg omvatten de herinneringen weinig lessen, huiswerk, boeken of proefwerken, des te meer extracurriculaire activiteiten zoals er waren het propjesschietsen, musicals, spijbelen of discussiëren met ouders in de medezeggenschapsraad.

Door een college van mijn studie geschiedenis van dr. Renner over brandhaarden in Midden- en Oost-Europa werd ik echter toch weer herinnerd aan een aantal lessen op het Haganum dat mijn interesse voor het vak geschiedenis zeer heeft geprikkeld. In het werkcollege kregen wij de buitenkans om een veteraan van Dutchbat III in de enclave Srebrenica te interviewen. Niet ongeraakt door emotie maar zeer krachtig durfde deze man zijn ervaringen met ons te delen. Voor hem was dit een manier om de reeks tragische gebeurtenissen te verwerken en voor ons als student een kans om uit de eerste hand informatie te verkrijgen over gebeurtenissen uit de eigentijdse geschiedenis.

Dit college deed mij denken aan lessen van de heer Van Haren in de vierde klas. Wij kregen als opdracht een opa, oma of een bekende te interviewen over zijn of haar ervaringen in de Tweede Wereldoorlog. Dit was een uitdagende manier van

geschiedbeoefening die de heer Van Haren goed wist uit te buiten.

Docenten geschiedenis van de Rijks Universiteit Groningen nodigen vaker sprekers van buiten de universiteit uit om gastcolleges te geven. Bovendien organiseert, zoals op elke universiteit, Studium Generale maandelijks diverse lezingen over uiteenlopende onderwerpen; deze zijn openbaar voor alle studenten. Het is een interessante gelegenheid om als student meer te weten te komen over gevarieerde onderwerpen en het motiveert algemene interesses verder te ontplooiën.

Ik pleit ervoor om dergelijke lezingen of gastlessen te organiseren op het Haganum. Zoals het een gymnasium betaamt, biedt het Haganum zijn leerlingen een breed lesprogramma. Met een VWO-plus opleiding pretendeert de school "aanmerkelijk meer (te) willen bieden dan voor het behalen van het diploma noodzakelijk is" (www.haganum.nl). Dit wordt geboden in de vorm van klassieke talen en misschien een ietwat zwaarder lesprogramma. Gastlessen van oud-leerlingen kunnen bij uitstek die meerwaarde bieden en de belangstelling van gymnasiasten voor uiteenlopende onderwerpen die niet direct tot de lesstof behoren stimuleren.

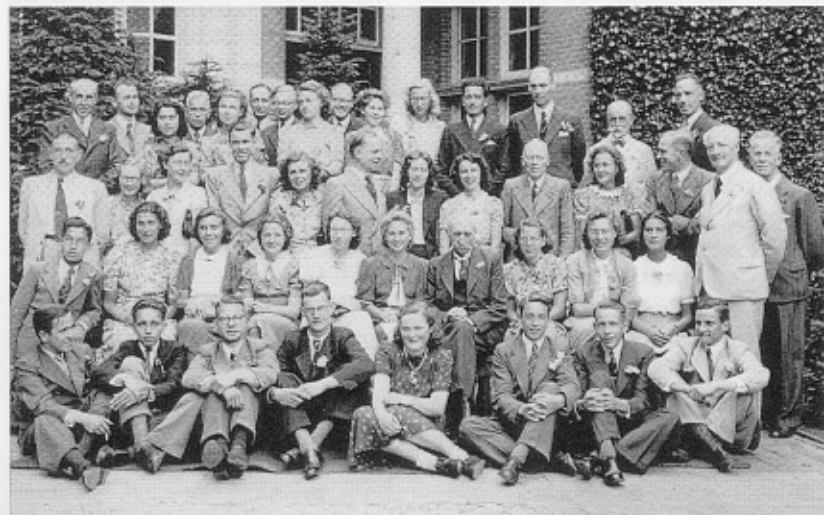
In zes eeuwen rijke geschiedenis heeft het Gymnasium Haganum een

omvangrijk "old boys' network" opgebouwd. De oud-leerlingenvereniging Socialiter telt 2350 leden die vanuit hun opleiding, vakgebied of anderszins interessante ervaringen ongetwijfeld een steentje kunnen bijdragen aan de vorming van de nieuwe generatie gymnasiasten in

de vorm van een gastles. Daarnaast is het voor oud-leerlingen een uitgelezen kans om betrokken te blijven bij hun zo zeer geliefde middelbare school.

Simon Boersen (e.e. 2002)

Zoekplaatje

Allereerst een kleine correctie op de tekst bij het zoekplaatje uit Socialiter nr 12.

Anne-Marie Heyligers herkende uiteraard haar grootvader, niet haar vader.

Hoewel het zoekplaatje uit nummer 13 veel reacties opleverde, zullen wij dit keer toch maar een matige

"identificatie" krijgen.

De gezamenlijke inzenders kwamen tot het volgende:

Bovenste rij (alle rijen van links naar rechts):

1 De Ridder (de conciërge, die zo prachtig kon kalligraferen), 4 Guittart, 5 Roosje Blok, 7 Herman J. Wevers 12 Edwin van Hoogezand,

13 Baudet, 14 Heyligers, 15 Boulan,

Tweede rij van boven,

1 Vollebrect, 4 Harm Bruning, 6 Hunninger (Nederlands), 7 Annie Venema, 9 Van Gelder, 11 Zaalberg, 12 Schierbeek, 13 Bruigom(??)

Derde rij van boven,

7 Van IJzeren

Vierde rij van boven

6 George Verploegh, 8 Frits Weehuizen

Voelt u zich alsnog geroepen tot aanvulling en/of correctie, aarzelt u dan niet!

Het nieuwe zoekplaatje is een foto, gemaakt aan het einde van de Rome-reis 1989. De leiding bestond uit rector Bierman, mevrouw Wijsman, mevrouw Tels (in de bus) en de heer Dubois (foto). Ook Martin Kuijer (zie elders in dit blad) staat op deze foto.

Klassefoto 1942

Met veel genoegen zag ik de foto in Socialiter nr. 13. Sta op de laatste rij, zevende van links, met bril. Herinner me de gelegenheid zeer wel. Na de plechtigheid gingen we de wereld in, die toen niet zo goed was. Liet me inschrijven aan de medische faculteit Amsterdam, maar wilde geen loyaliteitsverklaring afleggen. Dus dat hield op. Toen maar ondergedoken op een boerderij in Diessen (bij Hilvarenbeek) gedurende zo'n twee jaar. Koeien melken, schoven binden, naar de BBC luisteren.

Na de bevrijding arts examen gehaald. Moest op de wachtlijst om een coassistentchap te krijgen. Dat duurde te lang. Dus ben ik naar New York gegaan voor opleiding pediatrie en daarna in San Francisco. Verdiende \$ 50,- per maand plus kost en inwoning.

Moest toen alle examens, schriftelijk en mondeling, weer doen om een praktijkvergunning voor Californië te krijgen. Dat lukte. Maar er was een moeilijkheid. In die tijd was er hier een doktersdienstplicht. Dit betekende dat ik – in principe – kon worden opgeroepen, en wilde dus niet, met dit voor ogen, een praktijk openen.

Dus ging ik als vrijwilliger in het leger, als kapitein medische dienst. Had de Nederlandse nationaliteit, en was, met toestemming van WJ Wilhelmina, in vreemde krijgsdienst. De geheime dienst vond dat

maar erg verdacht. Toen ik een blik Haagse Hopjes uit Holland ontving, hebben ze alle hopjes uit hun papiertjes gehaald, op zoek naar geheime berichten. Bij gebrek daaraan hebben ze getracht de hopjes maar weer in te pakken, wat niet zo best lukte. Was gestationeerd in de staat Arkansas, in die tijd streng gesegregeerd. Dat was een nieuwe ervaring voor me. Toen ik de Greyhoundbus nam, stapte ik prompt de verkeerde wachtkamer binnen, waar ik veel boze blikken ontmoette.

In het leger was er – officieel – geen segregatie, maar in de patiëntenwachtkamer gingen de blanken altijd aan een kant zitten, en de anderen aan de andere kant. Toen hebben we alle stoelen in het midden gezet; dat hielp.

Na voltooide krijgsdienst (ik zorgde voor de kinderen van de militairen) op bezoek naar Holland en mijn bruid ophalen, die net haar Mensendieck-diploma had gehaald, en hier een praktijk kon beginnen, na verdere studie.

We streken neer in Santa Cruz, toen een klein badplaatsje aan de baai van Monterey, nu een universiteitsstad. Sloot me aan bij een groepspraktijk, die toen bestond uit 12 medici (nu uitgebreid tot meer dan 100 dokters).

Dertig jaar pediatrie gedaan, maar na mijn 65ste jaar hebben Nora en ik het bijltje erbij neergelegd. Dat is nu alweer 17 jaar geleden. Ben nu

82 jaar. Niet te geloven!

Nora speelt veel piano, maar artritis in haar handen maakt dat niet makkelijk. Zelf ben ik nog steeds een boekenwurm. Ga elke dag met de hond (bordercollie) naar het hondenpark om ballen te laten vangen.

Bezoek natuurlijk kinderen (2) en kleinkinderen (4) regelmatig.

Dit zijn onze curricula vitae in een notendop.

Cura ut valeas.

Herman J. Wevers (e.e. 1942)

Griekse woorden die je bijblijven

Het speelde in de dertiger jaren onder het rectoraat van Cannegieter. Onze klas had les van mej. Van ter Toolen en toen in een tekst het werkwoord *σπεύδω* (ik haast mij) voorkwam, leerden we de uitspraak van de (welke?) wijsgeer *σπεύδε* *βράδεως* (haast u langzaam).

In onze klas zat een leerling, De Goede, een forse, soms wat slome kerel, die nogal eens op het nipper-tje op tijd kwam.

Af en toe controleerde Cannegieter het op tijd komen en liep tussen de marmeren beelden in de vestibule tussen de bel van vijf voor twee en die van twee uur.

Toen precies op de bel van twee uur De Goede binnenkwam en tegen de rector opliep, zei deze: *σπεύδε*, waarop De Goede zeer ad rem reageerde met *βράδεως*. De rector moet wel verrast geweest zijn!

P.S. Op het zoekplaatje in Socialiter nr. 13 is de 2de van rechts, staande in het lichte pak dr. A. Schierbeek, bioloog. Hij was oorspronkelijk evenals Heyligers en mijn vader verbonden aan de HBS Stadhouderslaan.

Th.J. Verdenius (e.e. 1935)

17 september 2005: Haganum in het hoge noorden

Het is 17 september en de zon schijnt op het Friese platteland na een koud en winderig begin van de dag. Om een uur of twee komt de toestroom op gang. We kijken naar buiten en raden: is dat niet ...? Al

ken ik niet iedereen op de lijst, de meesten kan ik toch thuisbrengen. Leraren zijn er ook: drie in totaal. Enkele anderen reageerden enthousiast maar konden tot hun spijt niet komen.

De reünie is niet van mijn klas – aankomstjaar 1965 – alleen, maar ook van de twee jaren vóór ons. Voor sommige mensen is die combinatie heel natuurlijk: zij zaten in alle drie klassen. En het Haganum was zo klein destijds: één jaargang zou je in de woonkamer van de gemiddelde doorzonwoning nog kwijt kunnen. Maar we hebben veel méér ruimte: we zijn bijeen in de woonwerk-boerderij van Auke Bouwman in St. Jacobiparochie. Een heel eind van Den Haag en van bijna alle andere plaatsen waar klasgenoten vandaan komen. De reünie is dan ook voor sommigen al begonnen bij de voordeur van hun eigen huis, waar ze zijn opgehaald door een klasgenoot. Misschien hebben ze die al een jaar of 35 niet gezien. Spil van het hele gebeuren, want het best vertegenwoordigd, is ongetwijfeld de lichting 1964. Dat was toen al een hechte klas waar ik altijd met enige afgunst naar keek. Want zo gezellig hadden wij het onderling niet, daar zijn we het 35 jaar later helemaal over eens. Vanmiddag is er niets te merken van de oude klikjesgeest. Zijn we veranderd? We zijn in elk geval aardig voor elkaar: “Helemaal dezelfde gebleven, zie ik. Nou, jij bent ook al niets veranderd.”

Maar dat klopt natuurlijk niet. We zijn ouder geworden, kaler, dikker, gerimpelder. In een enkel geval zelfs langer – of komt dat doordat de rest gekrompen is? We hebben onze ambities vervuld of niet en in het

laatste geval ons daarbij neergelegd. We hebben het Haganumwereldje leren relativiseren. Onze horizon is nu breder. Toch zijn we ook niet veranderd. We zijn herkenbaar voor onze klasgenoten, niet alleen uiterlijk maar ook in de conversatie. En we vinden het logisch dat de één huisarts geworden is en de ander in de gemeentepolitiek is gegaan. Dat zat er toen al in.

Wat destijds ook voor de hand lag, merk ik: dat je als vrouw een poosje niet of bijna niet werkte als je kleine kinderen had. Ook met het gymnasium en een voortgezette opleiding achter de rug. Kennelijk verplichtte al die geestelijke bagage niet tot betaald werk.

Het zet me aan het denken over het gymnasium in de late jaren zestig. Bijna niemand ging erheen. In het hockeyteam waar ik tegen wil en dank twee jaar deel van uitmaakte, was ik de enige gymnasiast en dus nog raarder dan ik toch al was omdat ik helemaal geen aanleg had voor hockey. De school telde in 1968 ongeveer 160 leerlingen en vandaag hoor ik van classicus Hans Albertz dat opheffing toen nabij was. Toch is er niets elitairs, opschepperigs of vreemds aan het clubje dat hier bijeen is. De klasgenoot die niet wilde komen omdat ze dacht de succesverhalen niet te kunnen verdragen, heeft ongelijk.

Het weer knapt steeds verder op, en zo kunnen we toch met z’n allen naar buiten, zoals ik het me van te voren had voorgesteld: weiland

rondom, verre einders. Thee, lekkernijen, drankjes en nog meer lekkernijen. In de opening van de grote schuurdeur zet Philip Kroonenberg zijn installatie klaar. Hij speelt en zingt zijn eigen liedjes over leven, liefde en dood. Sommigen luisteren, anderen praten door: er is veel te vertellen. Over de schooltijd vooral: wat we uithaalden, hoe de leraren reageerden. Het gemeenschappelijk verleden krijgt vorm: een verleden zonder vervelende regeltjes en sleur. Een schooltijd ontgaan van zwoegen op huiswerk, van dagelijkse Latijnse en Duitse rijtjes en onbegrijpelijke

wiskundesommen. Vandaag bestaat die schooltijd alleen uit grappige en spannende hoogte- en dieptepunten. De gesprekken worden voortgezet aan lange eettafels. Dit moeten we nog eens doen, hoor ik om mij heen. Ik heb wel een idee voor een stukje huiswerk: beschrijf in drie zinnen wat je nu eigenlijk geleerd hebt op dat Haganum. En dan bedoel ik niet het Griekse werkwoord en de calorimetersommen. Maar wat leerden je leraren en klasgenoten je voor het leven?

Mieke van Baarsel (e.e. 1971)

OPROEPEN Socialiter zoekt...

1. Webmaster

Wil Socialiter in de toekomst nog kunnen blijven bestaan, dan moet ooit worden overgegaan op een iets andere vorm van verspreiding dan de huidige: het web: HYPERLINK "<http://www.socialiter.nl>" www.socialiter.nl. Dit domein is nog vrij. Maar wie o wie onder de oud-leerlingen kan helpen met het beheer van de website? Welke oud-leerling vindt het leuk de website te bouwen en te beheren? De redactie zoekt een heuse webmaster. Heb je dit voor je oude schooltje nog over, mail dan naar:

avivaboissevain@hotmail.com.

2. Zeergeleerde Haganummers die hun proefschrift hebben voltooid: eindelijk echt afgestudeerd! Dankzij

het Haganum? Laat het ons weten; de redactie neemt de titels van de te verschijnen of reeds verschenen dissertaties graag op in haar nieuwe vaste rubriek: 'Dissertaties' en stuurt als het even kan natuurlijk ook afgevaardigden naar de verdediging ervan: m.dubois@haganum.nl.

3. Adverteerders

Antiquariaat begonnen? Wijnboerderij? Draaiorgels in de aanbieding voor liedvertolker, minstreel, of troubadour? Laat het ons weten: ook in dit nummer had op de achterpagina uw advertentie kunnen staan voor een Socialiter bedragje. Oplage: 2400 ex., verschijning: tweemaal per jaar.

Info: T: (020) 6226594/ E: avivaboissevain@hotmail.com.